

УДК 271.2-76:177.72](477)(092)

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2023.32.292661](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2023.32.292661)

ВСЕВОЛОД ЛАНІН

ORCID: 0009-0004-5896-3237

ОЛЕНА ІЛЬЧЕНКО

ORCID: 0000-0003-4869-274X

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ПРОСВІТНИЦЬКО-БЛАГОДІЙНА І МІСІОНЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ІОАННА МАКСИМОВИЧА (1711-1715 РР.)

Дослідження присвячене діяльності Іоанна Максимовича – талановитого українського педагога, просвітника, культурного та церковного діяча, місіонера і благодійника. У статті розглянуто останні роки життєвого шляху Іоанна Максимовича, які припадають на період 1711-1715 рр. У статті висвітлено досвід місіонерської та просвітницько-благодійної діяльності Іоанна Максимовича. В дослідженні акцентовано увагу на важливості його зусиль у розвитку освіти, просвітництва (підтримка та опікування слов'янськими школами; фінансування та утримання бібліотек і єпархіальної типографії та ін.) та місіонерської діяльності (церковно-дипломатичні місії для збереження й поширення православної віри серед населення).

***Ключові слова:** Іоанн Максимович, історико-педагогічний досвід, просвітницько-благодійна діяльність, місіонерська діяльність, духовно-моральне виховання, освіта, 1711-1715 рр.*

Постановка проблеми. У статті висвітлено досвід просвітницько-благодійної та місіонерської діяльності Іоанна Максимовича в становленні освіти Тобольської єпархії, її духовному та культурному розвитку на початку XVIII століття.

Аналіз досліджень. Вивчення окремої особистості в історії нерозривно пов'язане з історичним процесом, адже персоналія акумулює у собі ідеї, настрої, думки, які пов'язані з епохою, оточенням, близькими та знайомими з одного боку, й універсальними цінностями, – з іншого. Іоанн Максимович займає особливе місце серед відомих українських педагогів кінця XVII – початку XVIII століття. Іоанн Максимович – талановитий педагог, місіонер, просвітник, активний громадський та церковний діяч, літератор. Персоналія Іоанна Максимовича, його біографія, творча спадщина привертають увагу багатьох дослідників. Висвітленню його життєвого і творчого шляху присвятили свої праці М. Абрамов, А. Карпінський, М. Скосирев, та ін. Просвітницька діяльність Іоанна Максимовича стала об'єктом наукових пошуків О. Кивлюка, С. Мащенко, С. Павленка та ін.; церковна і культурна діяльність просвітника привертала увагу М. Денисова, Є. Поселяніна, С. Фоміна.

Мета дослідження – розкрити досвід просвітницько-благодійної та місіонерської діяльності Іоанна Максимовича в період 1711-1715 рр.

Викладення основного матеріалу дослідження. Іоанн Максимович митрополит Тобольський, церковний діяч, духовний письменник, богослов – народився 1651 р. в місті Ніжин у сім'ї шляхтича Максима Васильківського, який пізніше переїхав до Києва, де орендував млини Києво-Печерської лаври та був відомим своїми пожертвуваннями на будівництво Київських храмів. Із 1668 по 1675 рр. юнак навчався в Києво-Могилянській колегії, після її закінчення почав викладати латинську мову. У тому ж 1675 р. в Києво-Печерській лаврі прийняв постриг. Далі було намісництво Свенського монастиря (1681 р.), Єлецького Успенського монастиря (1685 р.), висвячення у сан архімандрита (1696 р.) та хіротонізація на єпископа Чернігівського з возведенням у сан архієпископа (1697 р.). Іоанн Максимович є засновником першого навчального закладу вищого рівня на Лівобережній Україні – Чернігівського колегіуму (1700 р.). Українець за походженням, більшу частину свого життя творив та прожив на Чернігівщині, лише останні 4 роки свого життя очолював Тобольську кафедру в Сибіру. На момент переїзду йому було 60 років. Церковний переказ оповідає, що коли йому стало відомо про причину свого переведення до Сибіру, він пророчо сказав наступне: «Так, далеко мені їхати, але він буде ще далі від мене» (Денисов, 2007, с. 4). Дане пророцтво пов'язують із вигнанням Меншикова в місто Березово, північніше Тобольська. Заслання,

якому передував конфлікт та наклеп з боку Меншикова на митрополита, формально виглядало як підвищення по службі, однак всі розуміли, що назад Чернігівський настоятель вже не повернеться.

Період дослідження припадає на екватор Північної війни (1700-1721 рр.), в яку були втягнуті українські землі. 1711-1715 рр. в українській історії можна охарактеризувати як період ослаблення українського державотворення та збільшення російського впливу на всі сфери життя. Невдале повстання Івана Мазепи проти політичного центру лише посилює ці заходи. В цей час з'явилася чергова можливість отримати незалежність українським землям як від Московії, так і від Речі Посполитої, яка була союзником першої у війні проти Швеції. Однак і цей шанс було втрачено, що в результаті призвело до ліквідації козацтва на Правобережній Україні у 1713 р.

Отримавши у січні 1711 р. грамоту від Петра I, архієпископ відправляється у Москву. У цей час з під пера виходить автобіографічний твір «Подорожній», в якому Максимович описує свій від'їзд з Чернігова до Тобольська, включаючи тимчасове перебування та зведення в сан митрополита в Москві. Максимович починає шлях у лютому, подолавши більше 3000 кілометрів, добирається до Тобольська за півроку (Посохова, 2016). Сибір зустріла Максимовича 11 серпня 1711 року, візит був спланований місцевим воєводою Бібіковим з великою урочистістю. Митрополит Іоанн прибув до Тобольська на двох плотах і зупинився навпроти Знам'янського монастиря. Наступного дня відбулася зустріч із місцевим духовенством, владою та городянами. Тобольська єпархія кінця XVII-початку XVIII століття – надзвичайно велика за площею територія. Вона простягалася із заходу на схід від Ачітської фортеці (на захід від Уральських гір) до Камчатського півострову, а із півдня на північ від річки Бухтарма (територія сучасного Казахстану) до Колими. До того ж, в той час єпархія відчувала брак кадрів серед духовенства. Дослідник П. Остроухов описав умови, в яких довелося працювати Іоанну Максимовичу так: «Розумовий та моральний стан сибірської пастви цього часу був не самий кращий; відчувався брак на освічених пастирів; ідолопоклонство ще міцно тримало свої позиції за межами міст. Ось у яких важких умовах доводилося Іоанну Максимовичу брати на себе тягар архіпастирського служіння» (Шильникова, 2012). Особливо, тяжко було митрополиту Іоанну керувати єпархією, коли його помічника єпископа Єрофея (Варлаама) Косовського, перевели до іншого місця служби (сталося це у 1714 р.).

Окрім виконання своїх прямих обов'язків Іоанн Максимович, як і в Чернігові, активно переймався навчанням духовного юнацтва у Слов'янських школах, які започаткував його попередник митрополит Філофей у 1704 р. На утримання цих шкіл витрачалися власні кошти просвітителя, оскільки фінансування з боку держави не передбачалося. Предметами вивчення були: читання, катехізис, граматики, латина, іконописання. Діяльність слов'янських шкіл в Сибіру за часів Іоанна Максимовича була важливою складовою його служіння, яка мала вплив на розвиток освіти та культури в регіоні. Ці школи були, насамперед, спрямовані на просвіту серед дітей та молоді, де їх навчали читанню та письму, відігравали важливу роль у формуванні релігійного образу життя місцевих жителів, допомагали поширювати православну віру та сприяли її зміцненню в цьому регіоні. Окрім освіти та духовного навчання, слов'янські школи сприяли розвитку культури. Вони поширювали літературні твори, молитвенники й інші писемні матеріали, що, в свою чергу, сприяло розквіту писемності та культури. Майбутні священики і духовні лідери отримували базову освіту в цих школах. Іоанн Максимович, не обмежувався лише просвітницькою діяльністю, він також займався перекладом та написанням повчальних творів. Сучасники свідчили: «Єдина у нього розвага була – писати корисні для душі твори» (Сулоцький). Духовенство вбачало в ньому доброго і волелюбного наставника, який допомагав повчати паству словом і ділом таким чином, щоб у самому житті духовенства ця паства вбачала для себе взірць.

Під час свого перебування в Тобольську, як і в Чернігові, просвітитель продовжував займатися благодійною діяльністю. Керуючись словами Святого письма: «Ти ж, як подаєш милостиню, то нехай ліва рука твоя не знає, що робить права» (Матвія, 6:3), – найчастіше робив це потай від усіх. Там, де були горе та злидні, з'являвся він. Відвідуючи в'язниці, яких було вдосталь у Тобольську, утішав, повчав та допомагав тим, хто цього потребував. Не залишав осторонь богадільні, яких на той час лише в Тобольську було більше 20, а також будинки нужденних та сиріт, що залишалися без притулку та піклування. Залишаючи біля вікна гроші чи речі, преосвященний стукався і в ту ж саму хвилину віддалявся. Ця людина глибоко сприйняла євангельське слово: «Але як справляєш гостину, клич убогих, калік, кривих та сліпих, і будеш блаженний, що вони не можуть віддати тобі, віддається тобі за воскресіння праведних» (Луки, 14:1, 7-14). У святкові дні після літургії він запрошував до себе місцевих. Частування його завжди було дуже скромним, і справжньою окрасою таких трапез були бесіди святителя, який мав дар слова. За спогадами його сучасників, для пастви своєї Іоанн був не начальником, а духовним отцем, наставником. Двері його будинку завжди були відчинені для всіх, зустрічав з ласкою, любов'ю, завжди міг дати добру пораду та втішити (Просвірин, 1965, с. 77).

Поряд із просвітницькою та благодійницькою діяльністю Іоанн, подорожуючи краєм, займався й місіонерською діяльністю, зокрема дбав про відкриття нових храмів. Під час місіонерських походів проповідники зустрічалися із різними етнічними групами, зокрема з юкагирами, хантами, вогулчями та іншими. Щоб краще їх зрозуміти, Максимович вивчав їхні традиції, культуру та мову, задля того, аби

зробити християнство доступним для них, а також щоб вони не вбачали в ньому свого ворога. Однією із таких стала організація православної місії до Китаю, яка розпочала свою діяльність 16 січня 1715 р. Завдання, поставлені перед місією, несли контекст, насамперед, державно-політичного рівня. До появи в Китаї православних місіонерів, християнство займало незначні позиції та не було поширене. Значну роль в діяльності китайської місії відіграло розташування гарнізону в містах Албазин та Нерчинськ, які були фортецями, в яких проживали колишні військовополонені, які згодом пішли на службу до китайського імператора. Останній, розуміючи дану ситуацію, яка склалася в регіоні, прохав послати православне духовенство на місію до Пекіну. Слід особливо підкреслити, що в ході цього візиту митрополит Іоанн Максимович передав в дар для священнослужіння Пекінській церкві архієрейську митру, про що згадував пізніше в донесенні Синоду місіонер Антоній Платковський. Тож успішність і китайської місії можна з повним правом віднести до старань та досвіду святителя-українця, який хоч і не особисто, але через своїх представників, – зумів досягти бажаних церковно-дипломатичних цілей: сприяння поширенню православ'я на території Китаю (Лозовицький).

Висновок. У ході дослідження розкрито та проаналізовано, досвід просвітницько-благодійної та місіонерської діяльності Іоанна Максимовича в останні роки його життя, який вплинув на розвиток життя Тобольської єпархії на початку XVIII століття. Під час своєї служби на Тобольській кафедрі він продемонстрував відданість своїй справі, був не лише архієпископом, але й активним меценатом. Висвітлено досвід місіонерської діяльності, що сприяла збереженню та поширенню православної віри серед населення не лише своєї юрисдикції, а й за кордоном (місії поширення християнства) та просвітницько-благодійної (підтримка та опікування слов'янськими школами, які започаткував його предтеча (єпископ Філофей), в яких навчали дітей та молодь читанню та письму, фінансування та утримання бібліотек і єпархіальної типографії та ін.). У висновку слід підкреслити, що діяльність Іоанна Максимовича на Тобольській кафедрі була надзвичайно важливою для тогочасного церковного та культурного життя регіону.

Список використаних джерел

- Денисов, М. (2007). Святитель Иоанн Тобольский и история его прославления. *Сибирь православная*, 1, 2-8.
- Лозовицький, В. *Церковно-дипломатична діяльність митрополита Іоана (Максимовича) Тобольського (1651-1715)*. Взято с http://vb.vpba.edu.ua/public/pdf/7_17.pdf
- Максимович, Іоанн. (1975). *Словарь русских писателей XVIII века*. Взято с https://imwerden.de/pdf/slovar_russkikh_pisatelej_xviii_veka_slovník_1975_text.pdf
- Посохова, Л. (2016). *Митрополит Іоан (Максимович) про «своє» та «чуже» в автобіографічному творі «Подорожній» (1711 р.)*. Взято з: <https://periodicals.karazin.ua/historiography/article/view/9458/8980>
- Просвирнин, А. (1965). Святитель Иоанн, митрополит Тобольский и всея Сибири (К 250-летию со дня кончины). *Журнал Московской Патриархии*, 6, 77.
- Сулоцкий, А. *Жизнь Иоанна Максимовича, митрополита Тобольского и всея Сибири*. Взято з: <https://fex.net/ru/s/bytxzxm>
- Шильникова, Т. (2012). *Исследования сибирских историков-краеведов об Иоанне Максимовиче*. Взято з: <https://fex.net/uk/s/dcbo7od>

References

- Denysov, M. (2007). Sviatytel Ioann Tobolskyi i istoryia eho proslavlennia [Saint John of Tobolsk and the history of his glorification]. *Sybyr pravoslavnaia [Siberia Orthodox]*, 1, 2-8 [in Russian].
- Lozovytskyi, V. *Tserkovno-dyplomatychna diialnist mytropolyta Ioana (Maxymovycha) Tobolskoho (1651-1715) [Church-diplomatic activity of Metropolitan John (Maximovich) of Tobolsk (1651-1715)]*. Retrieved from http://vb.vpba.edu.ua/public/pdf/7_17.pdf [in Russian].
- Maximovych, Ioann (1975). *Slovar russkykh pysatelei XVIII-th. [Dictionary of Russian writers of the 18th century]*. Retrieved from https://imwerden.de/pdf/slovar_russkikh_pisatelej_18_veka_vyp1_1988_text.pdf [in Russian].
- Posokhova, L. (2016). *Mytropolyt Ioan (Maxymovych) pro «svoie» ta «chuzhe» v avtobiohrafichnomu tvori «Podorozhnii» (1711) [Metropolitan Ioan (Maksimovich) about "own" and "others" in the autobiographical work "Travelling" (1711)]*. Retrieved from <https://periodicals.karazin.ua/historiography/article/view/9458/8980> [in Ukrainian].
- Prosvyrnyn, A. (1965). Sviatytel Ioann, mytropolyt Tobolskyi i vseia Sibyri (K 250-letyiu so dnia konchiny) [Saint John, Metropolitan of Tobolsk and All Siberia (On the 250th anniversary of his death)]. *Zhurnal Moskovskoi Patryarkhyi [Journal of the Moscow Patriarchate]*, 6, 77 [in Russian].
- Shylnikova, T. (2012). *Isledovanyia sibirskykh istorikov-kraevedov ob Ioanne Maximovychе [Research by Siberian local historians about Ivan Maksimovich]*. Retrieved from <https://fex.net/uk/s/dcbo7od> [in Russian].
- Sulotskyi, A. *Zhyzn Ioanna Maxymovycha, mytropolyta Tobolskoho i vseia Sibyri [Life of John Maksimovich, Metropolitan of Tobolsk and All Siberia]*. Retrieved from <https://fex.net/ru/s/bytxzxm> [in Russian].

LANIN V., ILCHENKO O.

Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

EDUCATIONAL, CHARITY AND MISSIONARY ACTIVITIES OF IOANN MAXYMOVYCH (1711-1715)

The life and activities of Ioann Maxymovych (1651-1715), a prominent church figure and writer, have repeatedly attracted the attention of researchers. A significant number of investigations are dedicated to his biography and creative works. Almost his entire life was associated with Ukraine. Ioann Maxymovych – educator, church figure, missionary, spiritual writer, Archbishop of Chernihiv and Novgorod-Siversky, Metropolitan of Tobolsk, belongs to the ranks of saints, enlightener of the peoples of Siberia, founder of the first higher education institution on the Left-Bank of Ukraine – Chernihiv Collegium. Spent the majority of his life working and living in Ukraine, only heading the Tobolsk diocese in Siberia during the last years of his life.

The research is dedicated to the activities of Ioann Maxymovych, a talented ukrainian educator, enlightener, cultural and religious figure, missionary, and philanthropist. The article examines the last years of Ioann Maxymovych's life, which correspond to the period of 1711-1715. The study highlights the experience of his missionary and enlightening-philanthropic activities. The research emphasizes the importance of his efforts in the development of education and enlightenment (support and care for Slavic schools, financing and maintenance of libraries and the diocesan printing house, etc.) and missionary activities (ecclesiastical-diplomatic missions to preserve and spread the orthodox faith among the population).

Key words: *Ioann Maxymovych, historical and pedagogical experience, educational and charitable activity, missionary activity, spiritual and moral education, education, 1711-1715.*

Стаття надійшла до редакції 02.10.2023 р.

УДК 37.02:57

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2023.32.292663](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2023.32.292663)

ТЕТЯНА ЛЕГОСТАЄВА

ORCID: 0000-0002-6179-8584

ЄВГЕНІЯ ХРИСТЯН

НАТАЛІЯ ЧОКАЛЬ

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпро

ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ УСПІШНОСТІ УЧНІВ

У статті розглядається питання використання інтерактивних технологій навчання у закладах середньої освіти, їх значення у процесі вивчення матеріалу біологічного змісту на уроках біології. Застосування інтерактивних методів сприяє формуванню комунікативних умінь, уміння чітко і послідовно висловлювати свою думку, аналізувати, формулювати висновки, працювати в команді, підвищує інтерес до навчального матеріалу, що в результаті сприяє підвищенню успішності учнів.

Ключові слова: *інтерактивне навчання, інтерактивні методи, успішність учнів, уроки біології.*

Постановка проблеми. У сучасній школі педагогічні інновації пов'язані із застосуванням інтерактивних методів викладання навчального матеріалу. Під час переходу до інтерактивного навчання змінилося ставлення учнів до предмету, їх мотивація до навчальної діяльності, від чого залежить рівень засвоєння ними знань. Цьому сприяє використання інтерактивних форм навчання при викладанні біології.

Аналіз основних досліджень і публікацій. О. Пометун та Л. Пироженко, дали найбільш точне визначення інтерактивному навчанню: «Це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну, передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність» (Пометун, Пироженко, 2003, с. 135-180).